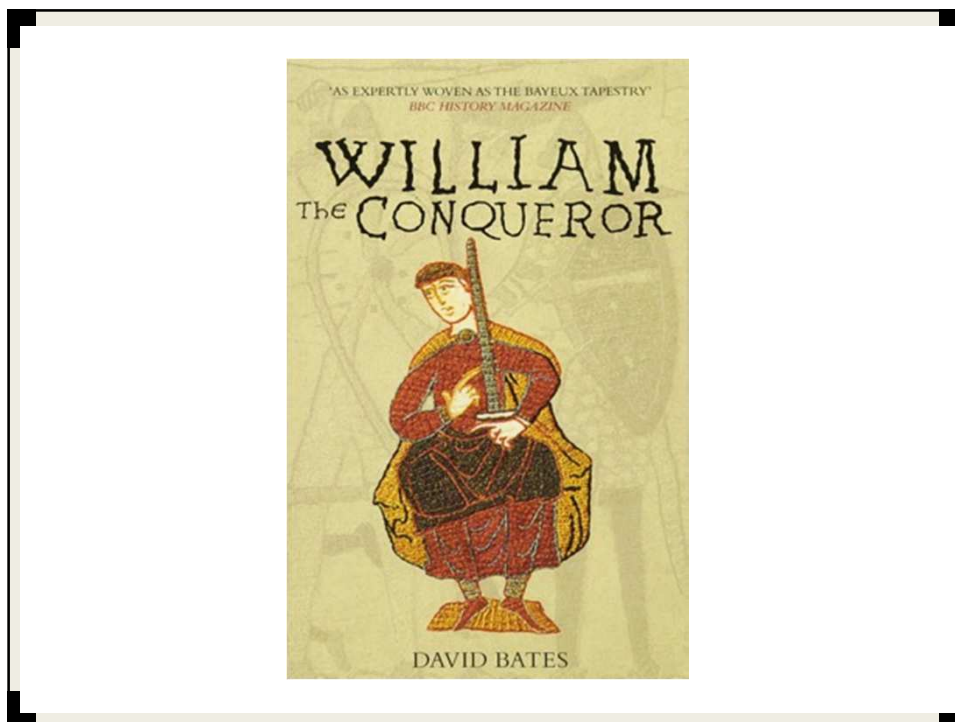

ZÁKLADNÍ
MODELY SOUDNÍ
ARGUMENTACE
VE SROVNÁVACÍ
PERSPEKTIVĚ

Zdenek Kühn
Nejvyšší správní soud
& Právnická fakulta
Univerzity Karlovy

Právní kultury a právní argumentace

- Germánský / německý právní styl (většina zemí střední Evropy)
- Francouzský právní styl
- Styl common law
- Skandinávský právní styl
- **Společné trendy:** konstitucionalizace “jednoduchého” práva (*einfaches recht*), přechod ke komplexnější právní argumentaci související s proměnou právní autority

Common law

- Velmi detailní a komplexní styl argumentace
- méně formální a méně technický jazyk než stanoviska produkovaná kontinentálními soudci
- Osobitý styl jednotlivých soudců
- Psáno v ich-formě
- Konkurence a disenty jsou základem právní kultury
- **Méně hierarchická** organizace justice
- Každý soudce je osobnost, představitel nezávislé třetí moci
- Právo je zkušenost

Kontinentální soudci

- Byrokraticky organizovaný aparát justice
- Soudní rozhodnutí je psáno formálním a technicistním jazykem
- Jiný pojem práva – právo není zkušenost, ale logický systém
- Rozhodnutí píše nikoliv individuální soudce, ale soudní instituce (institucionální styl), osobitý styl je naopak chyba systému
- Spojeno s kariérní justicí
- Kdo je hlavní hrdina právního systému?

Francouzský styl

- Kratší odůvodnění
- Citace judikatury méně častá nebo se vůbec necituje, právní doktrína se v podstatě necituje
- X pozor : existují další instrumenty, jak činit rozhodnutí soudy racionální: generální advokáti, četné komentáře k judikatuře psané akademiky (srov. práce Mitchella Lassera)
- Pozor!!!! Francouzský styl by neměl být zaměňován za dysfunkční imitace stylu německého

Středoevropský / germánský / německý právní styl

- Častá citace judikatury
- Častá citace právní doktríny (historicky právní doktrína byla dominantní)
- Rozhodnutí relativně dlouhá, delší než bývala
- Komplexita odůvodnění stojí mezi common law a francouzským systémem
- Technický jazyk, obtížně přístupný pro běžné laiky

Autorita a transparentnost

- Mění se koncept autority v Evropě na počátku 21. století
- Důvěra v samotnou instituci X důvěra v instituci, pokud odůvodní výsledek své aktivity
- Příklad: francouzští soudci ve středověku

W. Tully Ciceroius pro lege manilia . sive de laudibus

Transparentnost a ústavní požadavky spravedlivého procesu

"[...] every court judgment (or another final act of the court) must be based on legal arguments (reasoning). The argumentation must be rational: the court judgment (or another final act of the court) must contain as many arguments so that it is sufficient to ground the court judgment (or another final act of the court).

In this context it needs to be noted that the requirement of legal clarity [...] means, inter alia, that a court judgment (or another final act of the court) cannot contain any concealed arguments [...] Court judgments (other final acts of the court) must be clear to the persons participating in the case as well as other persons. If this requirement is disregarded, then this is not the administration of justice which is entrenched in the Constitution".

Lithuanian Constitutional Court's ruling of 21 September 2006,
<http://www.lrkt.lt/en/court-acts/search/170/ta1335/content>

Transparentnost a ústavní požadavky spravedlivého procesu

Pokud nejde o situaci, kdy právní řešení bez dalšího vyplývá ze zákonného textu, obecný soud musí v odůvodnění dostatečným způsobem vysvětlit své právní úvahy, s případnou citací publikované judikatury nebo názorů právní vědy. *Argumentuje-li účastník **řízení názory právní vědy nebo judikatury**, musí se obecný soud s názory, v těchto pramenech uvedenými, argumentačně vypořádat*, případně i tak, že vysvětlí, proč je nepovažuje pro danou věc relevantní. Jen tak může být odůvodnění rozhodnutí soudu přesvědčivé a jen tak může legitimizovat rozhodnutí samotné v tom, že správný výklad práva je právě ten výklad, který soud zvolil.

Nález I. ÚS 403/03

Opuštění autoritářské koncepce právní argumentace

- **Autoritářský diskurs:** „správné“ odpovědi jsou nalézány „jednosměrným“ procesem, směrem seshora - dolů. Ti, kterým jsou rozhodnutí adresována, se nemohou účastnit procesu hledání „správných“ odpovědí. Spíše než aby byly subjekty tvorby práva, jsou pak tyto osoby jejími objekty. Existence legitimního sporu, zpochybňování, diskuse, případně dotváření práva též jeho adresáty (tedy směrem zezdola nahoru) jsou nemyslitelné. Právo má v tomto pojetí kvazi-materiální existenci. Spolupráce procesních stran při hledání správného výkladu práva by tedy byla nikoliv pouze zbytečná, ona by byla ve skutečnosti i škodlivá, protože strany by tak vstoupili do exkluzivní domény příslušného soudu.

Opuštění autoritářské koncepce právní argumentace

Autoritářský přístup k výkladu práva, kombinovaný se zákonným pozitivismem, dává soudci exkluzivní roli při výkladu zákona. Je tomu tak proto, že (1) aplikace práva je vnímána jako jednoduché rozhodování jednoduchých případů, což nevyžaduje pomoc jakékoliv třetí strany (formalistický aspekt), a (2) interpretace práva je výsledkem procesu směřujícího z centra dolů, kde strany jsou jen adresáty výsledku této interpretace a nikoliv přímými či nepřímými účastníky této interpretace (autoritářský aspekt).

Argumentace autoritativní a zrod koncepce kontradiktornosti

Autoritativní diskurs: strany nejsou jen pasivními adresáty rozhodování soudu, ale naopak na autoritativním rozhodování soudu samy aktivně participují, nebo přinejmenším mohou participovat. Soudcovský diskurs je z podstaty věcí autoritativní: 1) soudy musí rozhodovat, jakoby na otázky výkladu práva existovala jediná správná odpověď, byť tato odpověď objektivně neexistuje (soudcovská teze jediné „správné“ odpovědi), a 2) soudcovská rozhodnutí jsou konečná proto, že je vytvářejí soudy nadané určitou kompetencí a tudíž i autoritou v rámci daného justičního systému.

názorová pluralita + participace všech kompetentních osob na interpretaci práva. Pluralita názorů a fakt, že soudci berou všechny relevantní názory vážně, propůjčuje soudu potřebnou legitimitu k poskytnutí jediné „správné“ odpovědi.

- Princip kontradiktornosti (ESLP)

Specifika judikatury ve střední Evropě po roce 1990

- Komunistické právní dědictví
- Důvody pro „bezvýznamnost“ judikatury:
 - *jednoduché případy během komunismu*
 - *převažující zastaralé dogmatické koncepce judikatury a právní argumentace obecně, stejně jako nepochopení koncepce nezávislosti soudnictví*
 - *Tomu odpovídající právní vzdělávání*

Rozdílná východiska západních a postkomunistických systémů

Princip kontradiktornosti v západních systémech X
čistě inkviziční přístupy v systémech východní Evropy

- Odlišné chápání pravdy
- Odlišné koncepce hodnot a zájmů souvisejících s procesem
- Modifikace inkvizičních systémů v západní Evropě počínaje 60. lety 20. století (a judikatura ESLP od let 70.)

Neformalistické koncepce aplikace práva

Soudy nejsou absolutně vázány doslovným zněním zákonného ustanovení, „*nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jenž mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.*“

- **Nález Pl. ÚS 21/96**

Neformalistické koncepce aplikace práva

- Účel a význam zákona nelze hledat jen v jeho slovech, protože „*v právním předpisu jsou a musí vždy být obsaženy i principy uznávané demokratickými právními státy.*“

Nález IV. ÚS 275/96.

- „*Dalším naprosto neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jeho jazykového výkladu. Jazykový výklad představuje pouze prvotní přiblížení se k aplikované právní normě. Je pouze východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). Mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity.*“

Nález Pl. ÚS 33/97: zjevná inspirace judikaturou německého Ústavního soudu BVerfGE 35, 263 (278 násl.)

Neformalistické koncepce aplikace práva

- *„V případě aplikace právního ustanovení nutno prvotně vycházet z jeho doslovného znění. Pouze za podmínky jeho nejasnosti a nesrozumitelnosti (umožňující např. více interpretací), jakož i rozporu doslovného znění daného ustanovení s jeho smyslem a účelem, o jejichž jednoznačnosti a výlučnosti není jakákoli pochybnost, lze upřednostnit výklad e ratione legis před výkladem jazykovým.“*

Stanovisko pléna Pl. ÚS-st. 1/96

Proč ne formální závaznost?

- Vzájemné nepochopení
- Není právo jako právo
- Odlišné dosahování právní jistoty v common law a kont. právu
- Není nejvyšší soud jako nejvyšší soud aneb odlišné funkce soudů, odlišné složení soudů atp. (viz dále)

Hledání patřičného významu judikatury v kontinentálním právním systému

- Rozdíl mezi “precedentem” v common law a “judikaturou” (*Jurisprudence constante*, *staendige Rechtsprechung* nebo *gesicherte Rechtsprechung*“, v Itálii „*giurisprudenza costante*“, v Holandsku “*vaste rechtspraak*“)
- důvody rozdílného přístupu
- Klíčový rozdíl mezi právními kulturami?

Povaha kontinentální judikatury

Základem kontinentální kultury je právo soudu nižšího stupně odchýlit se od názoru soudu instančně vyššího
 => silná koncepce precedentu není v kontinentálním systému žádoucí
 X silná koncepce precedentu v USA a Velké Británii, spojená s možností odlišování, diskuse o předpokladu změny judikatury (*anticipatory overruling*) nižšími soudy v USA

Síla kontinentální judikatury: “diskursivní síla”

Odmítnutí bezvýznamnosti judikatury:

nižší soud se od judikatury může odchýlit, pokud tak ale činí, musí dát pro odchýlení se adekvátní důvody. Je protiústavní, pokud se obecné soudy nižšího stupně odchýlí od judikatury NS, aniž by „dostatečným způsobem vyložily důvody, pro které ustálenou rozhodovací praxi odmítají“ (nálezn III. US 470/97)

Proč na evropském kontinentu neexistuje skutečný precedent?

Kontinentální nejvyšší soudy: množství soudců (41 soudců holandské *Hoge Raad*, více než 120 francouzské *Cour de cassation*, 127 na německém *Bundesgerichtshof*, cca 70 na NS ČR, cca 30 na NSS ČR, 81 na NS SR, více než 100 na rumunském *Înalta Curte de Casație și Justiție* (z toho 31 na trestním úseku soudu)

X

9 soudců NS USA, 16 NS Švédska, 12 NS Spojeného království, 20 na NS Norska

Kontinentální nejvyšší soudy

- Tisíce případů rozhodovaných meritorně či kvazimeritorně
- Čistý systém: právo na meritorní rozhodnutí soudu (Itálie)
- Jen málo rozhodnutí má nějaký precedenční (zobecnitelný) přesah
- Nové „precedenty“ a tam vyslovené myšlenky jsou opakovány znovu a znovu v navazujících judikátech => „ustálená judikatura“
- Soudci nikdy nerozhodují v plénu nebo v kolegiu soudu
- Specializace uvnitř nejvyššího soudu
- Malé senáty mají přirozenou tendenci divergovat, vytvářet judikatorní rozpory => potřeba vytvořit nějaký systém sjednocování judikatury

Common law a skandinávské systémy

- NS si **vybír**á případy, které jsou hodny jeho pozornosti
 – typicky potřeba vytvořit nový precedent nebo změnit dosavadní precedent
- průměrně do 100 kauz ročně, zbytek je odmítnut
 - NS se nemusí opakovat
 - NS vždy rozhoduje jako celek => jeho judikatura je z logiky věci stabilnější než soud, který fakticky jako jeden soud nefunguje, ale rozhoduje v mnoha malých senátech

Judikatorní změny na evropském kontinentě

- Evoluční vývoj judikatury
- Instituce velkého senátu (invence německé právní kultury)
- Stanoviska celého soudu (invence stalinistického právního systému)

Velké senáty jako nejs sofistikov anější systém změny judikatury

- Právo na zákonného soudce jako garance užití velkého senátu
- Kdo finálně určí, že jde o judikatorní konflikt
- Co je to judikatorní konflikt
- I rozhodnutí velkého senátu je změnitelné

Judikatorní změny a intertemporalita

- Zásada: fikce, že soud právo nalézá, nikoliv tvoří
- Důsledky této zásady
 - **Incidentní retrospektivita** („retroaktivita“): aplikace na všechny běžící kauzy - **zásada**
 - Vyloučení mimořádných opravných prostředků
 - Problémy „retroaktivní“ koncepce změny judikatury
(*legitimní očekávání těch, co jednali v souladu s dosavadní judikaturou vs. očekávání těch, co od počátku tušili správný výklad zákona*)

Judikatorní změny a intertemporalita

Možné variace na klasické pojetí intertemporality judikatorních změn:

- **čistá prospektivita** nového právního názoru (plná aplikace starého právního názoru na skutečnosti, které se sebehly za platnosti starého výkladu)
- **omezená retrospektivita** (zpravidla aplikace starého právního názoru jen na běžící řízení, na všechny ostatní věci se aplikuje právní názor nový)

Judikatorní změny a intertemporalita

Usnesení RS NSS ze dne 21. 10. 2008, čj. 6 As 7/2005-97

VIII. K temporálním účinkům rozhodnutí rozšířeného senátu

(57) [Pokud RS NSS] sjednotí doposud rozdílný přístup senátů zdejšího soudu stejně jako krajských soudů rozhodujících ve věcech správního soudnictví, účinky tohoto rozhodnutí jsou orientovány výlučně do budoucna. Ustálená judikatura vrcholných soudů představuje ve svém materiálním rozměru právní normu. Změnu či zpřesnění této judikatury pak lze ve funkčním smyslu považovat za novelu právního předpisu s temporálními účinky, které změna právního předpisu tradičně má. Tato skutečnost má tedy v projednávané věci následující účinky:

- 1) Změna či zpřesnění judikatury není dostatečným důvodem pro využití mimořádných opravných prostředků ve věcech týkajících se stejného právního problému, které však byly před vydáním usnesení rozšířeného senátu pravomocně skončeny ve správním řízení a proti kterým nebyla v odpovídající lhůtě podána správní žaloba ...
- 2) Soudy rozhodující ve správním soudnictví však mají povinnost od okamžiku vyhlášení rozhodnutí rozšířeného senátu podle tam zaujatého právního názoru postupovat ve všech probíhajících a v budoucnu zahájených řízeních.

DOTAZY?
KOMENTÁŘE?